

DenizMagazin

Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu Yayınıdır

SAYI 39 / 2014 MART - HAZİRAN
(iki ayda bir yayımlanır)

Fiyatı: 5.50 TL KKTC Fiyatı: 7 TL

“SAPANCA GÖLÜ” HÜZNÜN VE KIRILGANLIĞIN SİMGESİ OLDU

SULAK ALANLAR RİSK ALTINDA

MARMARA'DA TARİH VE TURİZMİN BULUŞTUĞU YER; ERDEK

AKDENİZ'İN SUALTI ORMANLARI

TUTKUNUN TADI “ARJANTİN”

İçindekiler

- 4 'Sapanca Gölü' Hüznün ve Kırılmalığın Simgesi Oldu
- 6 Sualtında Model Olmak
- 8 Röportaj, Alptekin Baloğlu
- 14 Objektifin Gölgesinde
- 20 Yosun Türü Biyokütle Atıklarından Enerji Üretimi
- 22 Marmara'da Tarih ve Turizmin Buluştuğu Yer; Erdek
- 28 Akdeniz'in Sualtı Ormanları
- 33 Sergi, Sualtından Üçlemeler
- 34 Dalışın Vazgeçilmez Ekipmanı, Dalış Bilgisayarları
- 38 Röportaj, Mahmut Suner
- 42 İznik Gölü'ndeki Batık Kilise
- 46 Tutkunun Tadı, Arjantin
- 58 Portre, Cem Ekşiođlu
- 60 Portfolyo, Alp Baranok
- 63 Portfolyo, Taner Atılğan
- 66 Sağlık, Burun Kanaması
- 68 TSSF Haber
- 76 Kültür Sanat
- 78 Amatörün Gözünden
- 79 Bunları Biliyor muydunuz?
- 80 Derin Sudoku

DEPREM KURBANI AZİZ NEOPHYTOS:

İZNİK GÖLÜ'NDEKİ BATIK KİLİSE

YAZI: PROF. DR. MUSTAFA ŞAHİN

Uludağ Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

mustafasahin@uludag.edu.tr

YRD. DOÇ. DR. EMİNE TOK

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

dreminetok@gmail.com

YRD. DOÇ. DR. ŞAHİN KILIÇ

Uludağ Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

sahinkilic@yahoo.com

Nikaia/İznik, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren en önemli dinsel merkezlerden biri olarak yazılı kaynaklarda adından sıkça söz edilen kentler arasındadır. Kent, Konstantinopolis'e (İstanbul) yakın jeopolitik konumu, yumuşak iklimi ve çok sayıda din adamını barındıracak alt yapısı nedeni ile 325 yılında toplanan I. "Ökümenik Konsil'e ev sahipliği yapmış¹ ; İmparator Büyük Konstantin'in de bizzat katılımı ile birlikte, Hıristiyan inancının temel prensipleri burada karara bağlanmıştır.

Oysa bu toplantıdan henüz 12 yıl öncesine kadar, Roma imparatorluğu topraklarında yasak inanç kabul edilen Hıristiyanlık dini ve bu inanca mensup ilk Hıristiyanlar, tek tek yada toplu halde türlü işkencelere maruz bırakılmışlardı. İnancından dönmeyenler ise bu uğurda şehit edilmişlerdi. Kaynaklar Nikaia'da, inancından vazgeçmediği için infaz edilen isimleri belgelemektedir². Aslında bu bilgiler bize kentte ilk yüzyıllardan itibaren büyük bir Hıristiyan topluluğun varlığını da kanıtlamaktadır.

Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu içinde serbest inanç haline geldiği 313 Milano Fermanı'ndan sonra, imparatorluk ailesinin başışları ile kiliseler inşa edilmeye başlandı. Bu inşa faaliyetleri, Hıristiyan toplulukların yoğun olduğu büyük merkezlerde ve kutsal topraklarda bulunan önemli kentlerde yoğunlaşırken, daha küçük yerleşim bölgelerinde zamanla geliştiği kabul edilmektedir³.

Nikaia da önemli bir imparatorluk merkezi ve ilk yüzyıllardan beri inançları uğruna din şehitleri vermiş bir merkez olarak, Milano Fermanının hemen ardından, saray erkânının destekleri ile anıtsal bazilikal kiliseler inşa edilen kentler arasındadır. İmparatorluk toprakları genelinde inşa edilen bu ilk bazilikaların yerleri de titizlikle seçilmişti. Genellikle işkence zamanlarında şehit edilmiş Hıristiyanların öldürüldükleri yerler veya gizli toplantılarda, bir odası kilise olarak kullanılmış evlerin⁴ (Domus Ecclesiae) anısı yaşatılmak istenmiş hatıraları birer kült alanına dönüştürülmüştür.

Ne yazık ki, erken Hıristiyanlık döneminde inşa edilmiş bu yeni dinsel anıtlardan çok az veri günümüze ulaşabilmiştir. Bunun başlıca nedeni, bölgede aralıklarla meydana gelen ve tahrip gücü çok yüksek olduğu bilinen tarihsel depremler, kuşatmalar ve savaşlardır.

İznik Belediyesi adına Bursa Valiliği ve İznik Kaymakamlığı'nın desteği ile başlattığımız İznik'in UNESCO Dünya Kültür Mirası Kapsamına alınması çalışmaları esnasında 2013 yılında, Bursa Büyük Şehir Belediyesi tarafından İznik'te başlatılan Tarih-Kültür Mirası tespiti için havadan çekilen fotoğraflar da incelenmiştir. Bu taramalarda kıyıdan yaklaşık 20 m açıktaki, İznik Gölü (Askania Limne) sularının ortalama 2 m derinliğinde anıtsal bir bazilikaya ait kalıntılar da saptanmıştır.⁵ İlk izlenimiz bu anıtsal yapının, yukarıda sözü edilen Erken Hıristiyanlık dönemi Bazilikalarından biri olduğudur. Yapı, doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Ortadaki daha geniş ve orijinalde daha yüksek olmak üzere üç nef ayrıldığı anlaşılmaktadır. Naos'un doğusundaki apsis, içte dairesel formulu olup, dışta düz bir duvar şeklinde yansımıştır. Ana apsisin her iki yanında ayin için kullanılan malzemelerin saklandığı pastophoria⁶ odaları belirgindir. Naos'un batısında bir narteks bulunmakta, önünde, kısmen narteks duvarından daha içerde tutulmuş, üç birimli bir mekan yer almaktadır. Hava fotoğrafları, Bazilikanın bütün birimlerinin, çökme sonucu oluşan üst yapıya ait moloz ile kaplı olduğunu net biçimde göstermektedir.

Bazilikanın kuşbakışı görüntüsü (Foto. S. Yılmaz)

Sağ alta bulunan alt alta yarım daire şeklindeki basamaklar

Güneydoğu pastophoria bölümünde tespit edilen kare ve dikdörtgen boşluklar

Fotoğraflarda bir başka dikkati çeken iz ise, bazilikanın kuzey yönünden kıvrılarak batıya doğru devam eden uzunca bir duvar kalıntısıdır. Bu duvar, Nikaia kentini göl tarafından koruyan surun bir parçası mı idi? Yoksa anıtsal bazilikayı göl sularının tahribatından korumak için inşa edilmiş bir çevre duvarına mı ait idi? Tüm bu soruları, ancak yapılacak kapsamlı sualtı araştırmaları cevaplayabilecektir.

Diğer anlam verilemeyen bir kalıntı bazilikanın kuzey doğusunda yer almaktadır. Burada alt alta iki yarım daire kalıntısı dikkat çekmektedir. Bu kalıntı bazilikaya inen merdiven basamakları olabileceği gibi, eksedra şeklinde bir kalıntıya da ait olabilir.

Fotoğraflardan anlaşılamayan bir diğer detay ise güneydoğu pastophoria bölümünde yer alan birisi dikdörtgen, diğeri kare şeklindeki iki oluşumdur. Dikdörtgen olanı mezar kalıntısı, diğeri ise vaftiz havuzu olabilir.

Yüzyıllardır sular altında izini kaybettirmiş bu Bazilika, varlığını yalnızca yazılı belgelerden bildiğimiz, kentte inşa edilmiş ilk dinsel anıtlardan biri olmalıdır. Bu bağlamda, kısıtlı bilgiler içeren veriler bize yol göstermektedir.

Roma imparatorları Decius (249-251) ve Diokletianus'un (284-305) Hıristiyanlara zulüm yaptığı yıllarda, Nikaia Kentinde de bu tür kıyımlar yaşanmıştır⁷. İnancından vazgeçmediği için din uğruna şehit edilen Hıristiyanlardan biri, Martyr Aziz Neophytos'tur. Aslında, Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak Bithinya Olymposu'nda dünyaya geldiği bilinen Neophytos, daha çocukluk çağlarından itibaren kutsal bir kişi olduğunu, gösterdiği çeşitli mucizeler ile belli etmişti. Henüz 9 yaşlarında iken, kendisine görünen güvercini dağdaki mağaraya kadar takip etmiş ve mağarada yaşayan vahşi hayvanı kovarak 16 yaşına kadar burada kalmıştır. Daha sonra rüyasında kendisine gözükken Tanrı'nın buyruğu ile büyük zulüm sırasında Nikaia'ya

gelmiş ve açıkça kimliğini ifşa etmiştir. Bu yüzden yakalanıp inancından vazgeçmesi istenmiş; kabul etmediği için işkencelere maruz kalmıştır. İşkenceler arasında bir ağaca asılı kırbaçlandığı, demir çengeller ile vücudunun kazındığı, vahşi hayvanlar arasına bırakıldığı, ancak hayvanların ona zarar vermediği görülünce, kızgın fırına atıldığı söylenmektedir. Fakat her defasında kuvvetli bir imana sahip bu genç Hıristiyan, hiçbir zarar görmeden sağ kalmıştır. En nihayetinde, kent'in göl tarafındaki surlarının dışında, gölün sahili ile surlar arasındaki bir noktada imparatorluk askerleri tarafından mızrak ya da kılıç darbeleri ile parçalanarak şehit edilmiştir ve öldüğü yerde (304 yada 305 yılı) gömülmüştür.

Aziz Neophytos'un işkence ve şehit edilmesini gösteren minyatür⁸

Mezarının bulunduğu alanda daha sonradan bir kilise inşa edilmiştir. Kilisenin konumundan dolayı Aziz Neophytos, şehri gölden gelecek tehlikelere karşı koruyan aziz (Promakhos gibi)⁹ olarak görülmüştür. 325 yılındaki ilk Ökumenik Konsil'den sonra Nikaia kentindeki konsilin yapıldığı toplantı mekanları, batıdan kutsal topraklara hacca giden hacıların uğrak merkezi haline gelmiştir. Neophytos, Tryphon ve Diomedes'in kültleri yerel halk tarafından çok fazla sahiplenilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere, özellikle Neophytos gibi bazı azizlerin kenti düşmanlardan koruduğuna inanılmıştır¹⁰.

Tarihsel veriler, günümüzde göl altında ortaya çıkan kilisenin plan şeması¹¹ ve lokalizasyonu birlikte değerlendirildiğinde; tespit edilen anıtsal bazilikanın, Aziz Neophytos'un mezarı üstüne inşa edildiği söylenen kilise olduğunu işaret etmektedir.

Söz konusu İznik gibi hem bilinmeyenleri hem de sürekli yeni bir yapı kalıntısının ortaya çıktığı bir şehir olduğunda, değişik ihtimalleri göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Çünkü, kentte henüz I. Ökumenik Konsil'in toplandığı sarayın yeri de bilinmemektedir.

İznik'in, kaynaklarda bahsedildiği halde yerini tam olarak bilmediğimiz diğer önemli bir yapı I. Ökumenik Konsil'in yapıldığı I. Konstantin'in bazilicasının da yer aldığı saraydır. Lokasyonu konusunda ünlü bilim adamlarının farklı görüşleri ilgililerin malumudur. Bu bazilika su altından görüldüğünde, A. Bryer'in göl kıyısı ile surların arasında lokalize ettiği Konstantin Sarayı ve Bazilicasının yerine yakın bir noktada durmaktadır. Diğer bir ifade ile keşfedilen kalıntılar Bryer'in işaret ettiği Saray'ın bazilicası da olabilir¹². Bu nedenle bazilicanın Konstantin Sarayı'na ait olabileceğini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Bu nedenle sualtı araştırmaları yapılmadan kesin yargılara ulaşmak mümkün değildir.

A. Bryer tarafından yapılan haritada batık bazilicanın yakınında Konstantin'in Sarayı gösterilmektedir

Birkaç gün önce kanalizasyon kazısı sırasında ortaya çıkan ve medyaya haber olan bir taban mozaïği ise İznik üzerine tartışmaları daha da çok gündeme taşıyacak gibi görünüyor. Bu mozaïğin bulunduğu yerin de İznik'in bilinmeyenleri bağlamında tartışılacağına kuşku götürmüyor.

Peki nasıl bir felaket bu anıtsal yapıyı göl sularının altına gömdü? İşte bu aşamada da yazılı kaynaklar imdadımıza yetişiyor. 740 yılında yaşanan büyük deprem Ayasofya, Koimesis Kilisesi dahil olmak üzere ketteki neredeyse bütün yapıların harabe haline gelmesine neden olmuştur. Aslında bu kalıntı, çok şiddetli ve yıkıcı olan 740 depreminin, kent'in kıyı çizgisini dahi değiştirdiğini gösteren en önemli veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken Hıristiyanlık döneminde inşa edilmiş yapının depremden sonra bir daha kullanılmadığı, sular altında kaldığı büyük olasılıktır. Aynı coğrafyada çeşitli aralıklarla tekrar eden tahrip gücü yüksek depremler, belli ki 1999 yılında yaşanan Gölcük depreminde olduğu gibi coğrafi çizgileri değiştirecek kadar şiddetli idi. Nitekim hava fotoğrafı eski kıyı çizgisini de net biçimde gösteriyor

Anlaşılan o ki, Göl içinde tespit edilen bu erken dönem Bazilikal Kilise ve etrafındaki kalıntılar gizli kalmış pek çok soruya cevap verecek. Şimdilik yapının 5. yüzyıldan sonraya gitmediği düşünülmektedir. Elbette, yapılacak detaylı arkeolojik araştırmalar birçok

yeni ipuçları sunacaktır. Belki de hiç el değmemiş mozaikli bir naos zemini ile karşılaşacağız, kim bilir?

Bütün bu sorulara yanıt, ancak, burada başlatılacak kapsamlı sualtı araştırmalar ve arkeolojik kazılar ile verilebilir. Bu amaçla en kısa zamanda sualtı arkeolojik araştırmaları başlatılarak, sonrasında alan düzenlemesi yapıp hak ettiği ölçüde ziyarete açılması hedeflenmektedir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. F. Dwornik (çev.M.Aydın), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, TTK Basımevi, Ankara, 1990, s.5-12; H. Chadwick (çev.A.N.Akbulut), "Nikaia/İznik Konsili", *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, 2004, s.89-104; C. Mango (çev.G.Ezber) "Birinci Ökümenik Konsil'in Toplandığı Yer ve Kutsal Pederler Kilisesi", *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, 2004, s.305-313.

² İşkence edilerek din uğruna şehit edilen kişiler arasında Aziz Triphon, Neophytos, Diomedes, Theodote, Antonia sayılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. C. Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises*, Brookline-Massachusetts 1996, s.6-7.

³ G.Koch (çev.A. Aydın), *Erken Hıristiyan Sanatı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s. 28-36; R. Krautheimer, *Early Christian and Byzantine Architecture*, 1981, s.40-70; J. Beckwith, *Early Christian and Byzantine Art*, 1970, s.56 vd.; U.Peschlow (çev.G. Ezber), "Nikaia/İznik Kiliseleri", *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, 2004, s.201-218.

⁴ Erken yüzyıllarda inançlarını gizlice gerçekleştirmeye çalışan Hıristiyanların faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Krautheimer 1981, s.23-38; Koch 2007, s.19-28.

⁵ Çekilen ilk fotoğrafları bizimle paylaşarak bazilikanın keşfinde büyük rol oynayan Sayın Saffet Yılmaz'a bir defa daha teşekkür ederiz.

⁶ Apsisin iki yanında diakonikon ve prothesis odalarına verilen ad. Ayrıntılı bilgi için bkz. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.3, Newyork-Oxford 1991, s.1594.

⁷ Foss, 1996, s.6-7.

⁸ St. Neophytos, Baltimore, Walters Art Gallery Ms. W. 521, fol. 200r. Walters İmparatorluk Menologion'u, Ocak Ayı Bizans Azizleri Yortusunu miyatürler ile ele alan bir yazmadır. Mi-yatürlü el yazması, 11. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Konstantinopolis'te yapılmıştır. II. Basileus

Menologion'undan beş yıl sonra yapıldığı kabul edilmektedir.

Minyatürde, sakalsız, kısa kıvrık saçlı toy bir delikanlı olan Neophytos, bir yandaş tarafından sopayla darp edilmektedir. Azizin sağ omuzundan kanlar akmakta, dizinin altından yerlere kanlar yayılmaktadır. İşkenceci mavi kısa bir tunik giymiştir. Neophytos uzun, desensiz kahverengi bir tunikle haleli olarak gösterilmiştir. Bkz. N. P. Ševcenko, "The Walters "Imperial" Menologion", *The Journal of the Walters Art Gallery*, Vol. 51 (1993), s. 43, 55; Yazmayı dijital ortamda görmek için bkz.

<http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W521/description.html>

⁹ Foss 1996, s.6, 7, 115, 200.

¹⁰ C. Foss, "Pilgrimage in Medieval Asia Minor", *DOP* 56 (2002), s. 132,144

¹¹ Kentteki en erken tarihli anıtsal kilise olan Hagia Sophia kilisesi (V-VI. yy), meydana gelen depremler, zaman içinde dağılan çeşitli ekler ve onarımlar geçirek orijinal durumunu koruyamamış olsa da genel şema itibariyle göldeki kilise ile benzerdir. Ayasofya Kilisesi için bkz. Peschlow 2004, s.202-203.

¹² Anthony Bryer, "Nicaea, A Byzantine City", *Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900*, Variorum Reprints, London 1988, IX, s. 22-31.

KAYNAKÇA

A. Bryer, "Nicaea, A Byzantine City", *Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus, 800-1900*, Variorum Reprints, London 1988.

F. Dwornik (çev.M.Aydın), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, TTK Basımevi, Ankara, 1990.

C. Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises*, Brookline-Massachusetts 1996.

Tarih Boyunca İznik, Türkiye İş Bankası Yayınları, (Ed. I. Akbaygil, H.İnalçık, O Aslanapa), İstanbul, 2004.

C. Foss, "Pilgrimage in Medieval Asia Minor", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 56 (2002), s. 129-151.

G.Koch (çev.A. Aydın), *Erken Hıristiyan Sanatı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.

R. Krautheimer, *Early Christian and Byzantine Architecture*, 1981.

J. Beckwith, *Early Christian and Byzantine Art*, 1970.

N. P. Ševcenko, "The Walters "Imperial" Menologion", *The Journal of the Walters Art Gallery*, Vol. 51 (1993), s. 43-64.

The Oxford Dictionary of Byzantium, C.3, Newyork-Oxford 1991. ☞